

Docenthandleiding - Twee levens, één regime

Informatie

TV: Tijd van wereldoorlogen

KA: Het voeren van twee wereldoorlogen

Het in praktijk brengen van totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme.

Racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op Joden.

De Duitse bezetting van Nederland.

Verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering.

Duur: 1-2 lessen

Leerdoelen

Na deze les kan de leerling:

- Uitleggen waarom Joden en Sinti/Roma vervolgd werden;
- Verschillen en overeenkomsten tussen twee slachtoffers benoemen;
- Beschrijven hoe ideologie tot uitsluiting leidt;
- Het belang van herdenken beargumenteren in 6-8 zinnen.

Achtergrondinformatie

Een kernonderdeel van het nationaalsocialisme was de rassenleer. Joden en Sinti en Roma werden beschouwd als minderwaardig en gevaarlijk voor de samenleving. Deze ideologie leidde eerst tot sociale uitsluiting, daarna tot juridische maatregelen en uiteindelijk tot deportatie en massamoord. Edith Stein werd geboren in 1891 in een Joods gezin in Breslau. Zij was intellectueel begaafd en ontwikkelde zich tot filosofe. Na een spirituele zoektocht bekeerde zij zich tot het katholicisme en trad zij in bij de Ongeschoeide Karmelietessen. Voor de nazi's maakte haar bekering echter geen verschil: zij bleef volgens hun raciale denkbeelden "Joods". In 1942 werd zij samen met haar zus Rosa opgepakt en via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd, waar zij direct na aankomst werd vermoord. Haar verhaal laat zien dat binnen de rassenleer afkomst belangrijker was dan persoonlijke overtuiging of religieuze keuze.

Settela Steinbach werd in 1934 geboren in een Sinti-gezin in Limburg. Sinti en Roma leefden vaak een reizend bestaan en werden al vóór de oorlog geconfronteerd met vooroordelen en uitsluiting. In mei 1944 werd vrijwel de gehele Nederlandse Sinti- en Romagemeenschap tijdens een razzia opgepakt en via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Settela werd daar vermoord. Haar foto, genomen in een treinwagon, werd later een symbool van de Holocaust. Lange tijd dacht men dat zij een Joods meisje was. Pas later werd haar echte identiteit vastgesteld

De vervolging van Joden en Sinti en Roma in Limburg maakt duidelijk hoe ook een relatief kleine provincie deel werd van een grootschalig vernietigingssysteem. Ongeveer twee derde van de Limburgse Joden werd vermoord. Vrijwel de gehele Sinti- en Romagemeenschap uit Nederland werd gedeporteerd. Herdenken is daarom niet alleen een nationale, maar ook een lokale verantwoordelijkheid.

De Stolpersteine, kleine messing steentjes in het trottoir voor de laatste woonplaats van slachtoffers, zijn bedoeld om voorbijgangers letterlijk en figuurlijk te laten “struikelen” over de geschiedenis. Ze brengen grote historische gebeurtenissen terug naar het niveau van individuele levens.

Ingevuld schema (modelantwoord)

Onderdeel	Edith Stein	Settela Steinbach
Geboortjaar & afkomst	1891, Joods gezin, Breslau	1934, Sinti-gezin, Buchten
Levenspad vóór oorlog	Filosofoe, universiteit, klooster	Kind, woonwagenkamp, reizend gezin
Identiteit	Joods geboren, katholiek geworden	Sinti
Waarom vervolgd	Volgens nazi's "Joods ras"	Volgens nazi's "zigeuner ras"
Wat gebeurde er	Gearresteerd 1942, vergast Auschwitz	Opgepakt 1944, vergast Auschwitz
Bijzonder	Intellectueel, heilig verklaard	Symboolfoto, vaak verkeerd herkend

Uitgebreide voorbeeldantwoorden analysevragen

1. Wat zijn de grootste verschillen tussen Edith en Settela?

Edith was een volwassen, hoogopgeleide vrouw en kloosterzuster; Settela was een jong kind uit een reizend gezin. Edith schreef filosofische werken; Settela leefde een eenvoudig gezinsleven. Hun levensfase en sociale positie verschilden sterk.

2. Wat is de belangrijkste overeenkomst in hun lot?

Beiden werden vervolgd vanwege hun afkomst volgens de rassenleer. Hun persoonlijke keuzes of levensstijl maakten geen verschil.

3. Wat zegt dit over de rassenleer van Hitler?

Dat het systeem niet keek naar individuele eigenschappen, maar mensen reduceerde tot een "categorie". Zelfs een katholieke kloosterzuster werd als Jood vermoord.

4. Waarom is het belangrijk om hun namen te blijven noemen?

Omdat nummers onpersoonlijk maken. Namen herstellen menselijkheid.

Herdenkingsopdracht – voorbeeld

Voorbeeldbord Settela Steinbach

Titel:

"Een kind uit Buchten"

Tekst (voorbeeld 75 woorden):

Anna Maria 'Settela' Steinbach werd in 1934 geboren in Buchten. Als Sintimeisje groeide zij op in een reizend gezin. Op 16 mei 1944 werd zij opgepakt tijdens een razzia tegen Sinti en Roma. Via Westerbork werd zij gedeporteerd naar Auschwitz, waar zij werd vermoord. Haar foto in een treinwagon werd later een symbool van de Holocaust. Settela herinnert ons eraan dat ook kinderen slachtoffer werden van uitsluiting en rassenhaat.

Reflectie – modelantwoord (6-8 zinnen)

Herdenken is belangrijk omdat het slachtoffers hun naam en waardigheid teruggeeft. In het geval van Edith Stein zien we dat zelfs iemand een ander geloof aannam en in een klooster leefde, toch werd vervolgd vanwege haar afkomst. Dat laat zien hoe gevaarlijk rassenleer en uitsluiting zijn. Settela Steinbach was nog maar een kind, maar werd toch slachtoffer van dezelfde ideologie. Door hun verhalen te blijven vertellen, voorkomen we dat mensen worden gereduceerd tot nummers. Herdenken helpt ons alert te blijven op uitsluiting en discriminatie in onze eigen tijd.

Extra opdracht kan in combinatie met opdracht 2 (herdenkingsbord):

Struikelen over geschiedenis – wie was hier?

Doel van de opdracht

Leerlingen ontdekken dat de Holocaust niet alleen een “ver-weg-geschiedenis” is, maar ook lokaal plaatsvond. Zij onderzoeken één Stolperstein in hun eigen omgeving en brengen het verhaal achter de naam in kaart.

Vorbereiding (docent)

1. Zoek via www.stolpersteine.eu of lokale herdenkingswebsites naar Stolpersteine in de buurt. <https://maps.stolpersteine.app/#/map>
2. Selecteer 3–6 adressen (of laat leerlingen zelf zoeken).
3. Controleer of er voldoende informatie beschikbaar is (archief, gemeentepagina, lokale historische kring).

Leerlingmateriaal – Zoekopdracht

Stap 1 – Vind een Stolperstein

Zoek (fysiek of online) een Stolperstein in jouw gemeente of regio.

Noteer:

- Naam van het slachtoffer
- Geboortejaar
- Datum van deportatie
- Kamp
- Datum van overlijden

Stap 2 – Onderzoek het verhaal

Beantwoord:

1. Wie was deze persoon vóór de oorlog?
2. Wat was zijn/haar beroep of gezinssituatie?
3. Waarom werd deze persoon vervolgd?
4. Wat gebeurde er met hem/haar?
5. Hoe oud was deze persoon bij deportatie?

Stap 3 – Analyse

Beantwoord in volledige zinnen:

1. Wat doet het met je om een naam in de stoep te zien in plaats van alleen een nummer?
2. Waarom is het belangrijk dat deze steen op juist deze plek ligt?
3. Wat zegt deze Stolperstein over jouw woonplaats tijdens de oorlog?

Stap 4 – Verwerking

Kies één vorm:

- Schrijf een korte herdenkingskaart (max. 120 woorden).
- Maak een klein infobord (A4) voor bij de steen.
- Maak een korte speech voor 4 mei (1 minuut).

Reflectievraag (6–8 zinnen)

Waarom is lokale herdenking belangrijk voor het begrijpen van grote historische gebeurtenissen zoals de Holocaust?

Gebruik het begrip “uitsluiting” of “rassenleer”.

Docenthandleiding – Begeleiding en verdieping

Gespreksvragen

- Wat verandert er als je weet dat dit in jouw straat gebeurde?
- Waarom liggen Stolpersteine op ooghoogte van je voeten?
- Welke groepen worden vaker herdacht, en welke minder?

Mogelijke verdieping

- Vergelijk een Joodse Stolperstein met een Sinti/Roma-Stolperstein.
- Onderzoek of er in jouw gemeente ook verzetsmonumenten staan.
- Bespreek waarom sommige mensen moeite hebben met Stolpersteine.